

Natalia Gąsiorowska-Grabowska

Data urodzenia: 21 maja 1881

Miejsce urodzenia: Orzyc

Data śmierci: 30 listopada 1964

Miejsce śmierci: Warszawa

Rodzice: Józef Gąsiorowski, Weronika Maria Gąsiorowska (z domu Trawińska)

Profesja: historyczka, wykładowczyni, profesor Uniwersytetu Łódzkiego, profesor Uniwersytetu Warszawskiego

Słowa kluczowe: historia, historia społeczno-gospodarcza, dydaktyka historii, komunizm, stalinizm, Uniwersytet Łódzki, Uniwersytet Warszawski

Biogram¹:

Natalia Gąsiorowska-Grabowska urodziła się 20 maja 1881 roku we wsi Orzyc, w wielodzietnej zubożałej rodzinie ziemiańskiej Józefa Gąsiorowskiego i Weroniki Marii (z domu Trawińskiej). Po uzyskaniu uprawnień do pracy w charakterze nauczycielki (1897) pracowała w szkołach prywatnych w Warszawie oraz zaangażowała się w tajne nauczanie – prowadziła zajęcia z historii i języka polskiego dla młodzieży robotniczej. Równocześnie wykorzystywała wszelkie możliwości związane z uzyskaniem wyższego wykształcenia w realiach, gdy kobiety miały utrudniony dostęp do studiów uniwersyteckich. Uczęszczała na wykłady prowadzone w ramach Uniwersytetu Latającego oraz kształciła się na uniwersytetach w Heidelbergu, Paryżu i Lwowie. Na tym ostatnim – pod opieką Szymona Askenazego – w 1910 roku obroniła pracę doktorską i otrzymała stopień doktora filozofii.

Od 1904 roku, gdy wstąpiła do paryskiej sekcji Polskiej Partii Socjalistycznej, datuje się aktywność społeczno-polityczną Gąsiorowskiej-Grabowskiej w ruchu lewicowym. W ramach struktur partyjnych PPS-u, PPS-Lewicy (po rozłamie), a później – po 1918 roku – Komunistycznej Partii Robotniczej Polski i Komunistycznej Partii Polski prowadziła działalność oświatową i pomagała więźniom politycznym. Nie ukrywała swojego radykalizmu światopoglądowego i opozycjonizmu wobec władz II Rzeczypospolitej, co sprawiło, że miała trudności z osiągnięciem awansu naukowego i zdobyciem habilitacji. Udało jej się to ostatecznie na przełomie lat dwudziestych i trzydziestych. Jako naukowczyni związana była

¹ Publikacja dofinansowana ze środków budżetu państwa w ramach programu Ministra Edukacji i Nauki pod nazwą Narodowy Program Rozwoju Humanistyki, nr projektu NPRH/F/SP/0086/2024/13, kwota dofinansowania 1 119 240, 00 zł., całkowita wartość projektu 1 119 240, 00 zł.

wówczas z Wolną Wszechnicą Polską w Warszawie i Łodzi oraz Uniwersytetem Warszawskim. Apelowała również o reformę polskiego szkolnictwa, szczególnie wskazywała na konieczność wprowadzenia nowego podejścia w nauczania historii w szkołach, uzupełnionego o kwestie społeczno-gospodarcze. Wynikało to bezpośrednio z zainteresowań naukowych historyczki, które oscylowały wokół historii polskiego przemysłu, ruchu robotniczego oraz wzajemnych zależności między kwestiami gospodarczymi a rozwojem państwa i społeczeństwa ze szczególnym uwzględnieniem XIX wieku.

W czasie drugiej wojny światowej Gąsiorowska-Grabowska nadal pozostawała związana z Wolną Wszechnicą Polską, gdzie do momentu wybuchu powstania warszawskiego prowadziła wykłady w ramach tajnych kompletów. 8 sierpnia 1944 roku została aresztowana przez gestapo i wywieziona do Berlina na roboty przymusowe. Pracowała w fabryce żarówek w firmie Osram GMBH Kommanditgesellschaft.

Już w maju 1945 roku zaangażowała się w odbudowę zniszczonej wojną sieci uniwersyteckiej. Uważa się ją również za „matkę założycielkę” nowopowstałego Uniwersytetu Łódzkiego i to z jej inicjatywy powołano do życia w ramach tejże uczelni Instytut Historii. Doktorem w zakresie nauk historycznych została oficjalnie dopiero w 1954 roku decyzją przewodniczącego Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej dla Pracowników Nauki, a jej kariera akademicka cały czas się rozwijała. Po wojnie związana była także z Wyższą Szkołą Pedagogiczną w Łodzi, Polską Akademią Nauk i Uniwersytetem Warszawskim.

Nie zaniedbywała spraw dydaktyki i nauczania historii. Wzięła udział w Ogólnopolskim Zjeździe Oświatowym w Łodzi (18-22 czerwca 1945), gdzie debatowano nad kształtem nowej polskiej szkoły, wchodziła w skład komisji opracowujących nowe podręczniki i programy szkolne oraz wydawała książki pomyślane jako wsparcie dla nauczycieli w procesie edukacyjnym.

Należała do grona naukowców odpowiedzialnych na ideologizację polskiej nauki na wzór radziecki obok, między innymi, Żanny Kormanowej i Celiny Bobińskiej. Forsowała perspektywę marksistowską jako wsparcie metodologiczne w prowadzeniu badań historycznych. Na początku lat pięćdziesiątych została członkiem Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, co jeszcze bardziej podkreśliło upolityczniony charakter jej działań związanych z dostosowaniem sfery akademickiej do nowej rzeczywistości.

Wśród współczesnych Natalia Gąsiorowska-Grabowska wzbudzała ambiwalentne uczucia. Z jednej strony zwracano uwagę na jej apodyktyczność i wąski światopogląd, co uniemożliwiało porozumienie ze studentami i naukowcami znajdującymi się w opozycji do komunizmu. Z drugiej strony jednak, jej studenci i uczniowie – między innymi Witold Kula i

Bohdan Baranowski – zwracali uwagę na przełomowy charakter w jej nauce i wprowadzenie nowej perspektywy badawczej do polskiej historiografii. Za swoje wybitne zasługi w dziedzinie pracy naukowej została uhonorowana prestiżową Nagrodą I stopnia w zakresie nauk humanistycznych, przyznaną przez Komitet Nagród Państwowych.

Natalia Gąsiorowska-Grabowska zmarła 30 listopada 1964 roku. Jej życiorys należy rozpatrywać jako część bogatszej historii emancypacji kobiet polskich. W ramach obchodów Dnia Kobiet w prasie często pojawiały się wywiady z nią i artykuły na jej temat. Postrzegano ją jako wzór kobiety sukcesu – była jedną z pierwszych Polek z „pełnymi” studiami historycznymi, pełniła kierownicze stanowiska na polskich uniwersytetach, odpowiadała za kształt polskiej nauki w początkowych dekadach po wojnie oraz wspierała kariery innych kobiet-historek. Kwestia kobieca również była jej bliska – według niej możliwość całkowitego wyzwolenia i pełnej partycypacji w życiu publicznym miał dawać kobietom komunizm w wydaniu radzieckim.

Bibliografia:

Archiwalia:

Archiwum Polskiej Akademii Nauk, Materiały Natalii Gąsiorowskiej (1881-1964), sygn. III-152.

Archiwum Akt Nowych, Komitet Nagród Państwowych w Warszawie, sygn. 2/1650/0.

Archiwum Akt Nowych, Ministerstwo Edukacji Narodowej w Warszawie, sygn. 2/2521/0.

Źródła:

Gąsiorowska N., *Historja Polski porozbiorowej: dla nauczycieli szkół początkowych*, Warszawa, Lublin, M. Arc, 1917.

Gąsiorowska N., *W sprawie rewizji programu nauczania historii*, „Nowa Szkoła” 1945, 3, s. 41-46, <https://polona.pl/preview/7b467f27-f90f-4a8c-b81a-45f1d237c5dc>, [dostęp: 21.07.2025].

Opracowania:

Kmoch M. W., *Natalia Gąsiorowska-Grabowska (1881-1964). Historyczka z Orzyca (powiat makowski)*, „Krasnosielcki Zeszyt Historyczny” 2024, 58, s. 80-90.

Kolbuszewska J., *Kobiety na naukowym Olimpie? Łódzkie adeptki Klio w latach 1945-1989*, Łódź, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2021.

Puś W., *Zarys historii Uniwersytetu Łódzkiego 1945-2020*, Łódź, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2020.

Rutkowski T., P., *Bojowniczkowski ofensywy ideologicznej. O roli kobiet w procesie stalinizacji humanistyki polskiej (1945-1956)*, [w:] *Kobiety „na zakręcie” 1933-1989*, red. E. Chabros, A. Klarman, Wrocław, Instytut Pamięci Narodowej, 2014, s. 15-32.